

Προοπτικές ανάπτυξης τουρισμού, αναψυχής και περιήγησης σε λιβαδικά τοπία

Α. Σκαρλάτου¹ και Ι. Ισπικούδης²

¹ Δ/ση Δασών Π.Ι.Ν., Περιφέρεια Ιονίων Νησιών, Αλυκές Ποταμού, 491 00, Κέρκυρα

² Εργαστήριο Λιβαδικής Οικολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 541 24 Θεσσαλονίκη

Περίληψη

Στις πολλαπλές χρήσεις και υπηρεσίες των λιβαδικών τοπίων, όπως η βόσκηση από αγροτικά και άγρια ζώα, η παραγωγή νερού, ζωικών και μελισσοκομικών προϊόντων, παρατηρείται μία συνεχώς αυξανόμενη τάση ζήτησης αναψυχής και ειδικότερα εναλλακτικών μορφών τουρισμού (οικοτουρισμός – αγροτουρισμός). Έγινε προσπάθεια διερεύνησης των προοπτικών ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο Δ.Δ. Συκιάς στη Σιθωνία Χαλκιδικής, που καλύπτεται κυρίως από θαμνολίβαδα και φυσικά ποολίβαδα, ώστε να υπάρξει άμβλυνση της εποχικότητας του τουρισμού και να προστατευθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπίου και της παράδοσης. Πραγματοποιήθηκε δειγματοληπτική απογραφή με χρήση ερωτηματολογίων και διερευνήθηκαν τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών της περιοχής, οι συνθήκες επίσκεψής τους και οι δραστηριότητές τους κατά τη διάρκεια παραμονής τους στην περιοχή. Επίσης, διερευνήθηκαν οι απόψεις των επισκεπτών για τα προβλήματα της περιοχής, το βαθμό και τις αιτίες διαταραχής του τοπίου και τέλος οι προτάσεις τους για τη μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η περιοχή έχει πολλές προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε δύο βασικούς άξονες: α) προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και β) ανάπτυξη του συμβατικού τουρισμού με βελτίωση των υπηρεσιών και οργάνωση της παραλιακής ζώνης.

Λέξεις κλειδιά: Εναλλακτικός τουρισμός, οικοτουρισμός, αγροτουρισμός, Χαλκιδική.

Εισαγωγή

Η σημασία των λιβαδιών στην εθνική οικονομία είναι πολλαπλή. Τα άμεσα αγαθά που προσφέρουν είναι η παραγωγή βοσκήσιμης ύλης, ζωικών και μελισσοκομικών προϊόντων, η συμβολή τους στην υδατική ισορροπία των υδρολογικών λεκανών, η εξασφάλιση εισοδήματος των κατοίκων των ορεινών κτλ. (Παπαναστάσης και Νοϊτσάκης 1992). Στα έμμεσα αγαθά και υπηρεσίες των λιβαδιών περιλαμβάνεται η υπαίθρια αναψυχή, η περιήγηση και ο τουρισμός, τα οποία, στη σημερινή εποχή, παρουσιάζουν αυξημένη ζήτηση λόγω της ανόδου του βιοτικού επιπέδου του ανθρώπου και του σχεδιασμού της ελληνικής υπαίθρου με βάση τις αρχές της αειφορίας. Σε χώρες με περιορισμένους πλουτοπαραγωγικούς πόρους αλλά πλούσιες σε φυσικές ομορφιές, όπως η χώρα μας, ο τουρισμός μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξή τους. Σύμφωνα με την Gunn (1978), το περιβάλλον και το τοπίο αποτελούν το θεμέλιο λίθο της τουριστικής βιομηχανίας. Ο τουρισμός και η αναψυχή όμως είναι χρήσεις γης που βρίσκονται σε ανταγωνισμό με άλλες χρήσεις όπως η γεωργία, τα δάση, τα λατομεία, η πολεοδομία και η βιομηχανία και άλλες δράσεις που σχετίζονται με τη χρησιμοποίηση φυσικών πόρων (Mathieson and Wall 1992).

Σύμφωνα με το Λιάκο (1985), το δυναμικό περιηγητισμού (αναψυχή και τουρισμός) δεν καθορίζεται μόνο από την έκταση των διαφόρων κατηγοριών χώρων αναψυχής και από την αξία και την πυκνότητα των τόπων που είναι κατάλληλοι για τις διάφορες δραστηριότητες περιηγητισμού, αλλά και από το ότι η έκταση και η ένταση της σχετικής ανάπτυξης θα πρέπει να εξασφαλίζουν απόλυτα και στο διηνεκές τη συντήρηση των φυσικών πόρων μιας περιοχής, καθορίζοντας ένα ανώτατο ανεκτό όριο προσφοράς, το οποίο ονομάζεται περιηγητική χωρητικότητα ή χωρητικότητα αναψυχής. Τα επίπεδα χωρητικότητας διαφέρουν όσον αφορά τα οικονομικά, τα περιβαλλοντικά, και τα κοινωνικά υποσυστήματα των περιοχών επίσκεψης και διαφέρουν στα συστατικά που συνεισφέρουν σε καθένα από αυτά τα τρία υποσυστήματα (Mathieson and Wall 1992).

Ο ελληνικός τουρισμός παρουσιάζει υψηλή εποχικότητα, γεγονός που έχει σοβαρές συνέπειες για την οικονομία (Τσίτουρας 1998). Η άμβλυνση της εποχικότητας, η οποία παρατηρήθηκε στις κυριότερες ανταγωνίστριες χώρες έχει δύο χαρακτηριστικά:

- Ενισχύθηκαν οι τουριστικές ροές στη χειμερινή περίοδο.
- Υπήρξε μεγαλύτερη διασπορά του τουρισμού μέσα στη θερινή περίοδο.

Η ανάγκη της αποφυγής των παραπάνω κινδύνων υπαγόρευσε την αντικατάσταση του μοντέλου του συμβατικού τουρισμού με ένα νέο, τον «αειφορικό τουρισμό» που αναπτύσσεται με τέτοιο τρόπο, ώστε όλη η τουριστική δραστηριότητα να μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές (FNNPE 1992). Στα πλαίσια της αειφορικής θεώρησης δημιουργείται μια σειρά ειδών τουρισμού όπως: ο πράσινος τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός κτλ. είδη που εμπεριέχονται στο ευρύτερο πλαίσιο του «εναλλακτικού τουρισμού», ο οποίος υποδηλώνει μία εναλλακτική πρόταση, που έρχεται σε αντίθεση με την έννοια του συμβατικού τουρισμού (Θεοχαρόπουλος και συν. 1996).

Παράλληλα με τη διαχείριση των φυσικών πόρων κρίνεται εξίσου σημαντική η διαχείριση των πολιτισμικών πόρων και μέσο πραγματοποίησης αυτού είναι η περιβαλλοντική εκπαίδευση και η ερμηνεία του τοπίου (Whinney 1996). Η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι η διαδικασία, η οποία θα βοηθήσει τους πολίτες να αποκτήσουν γνώση του τοπίου και του περιβάλλοντος και, πάνω από όλα, να γίνουν ικανοί και αποφασιστικοί, να έχουν διάθεση να εργαστούν, ατομικά και συλλογικά, για την επίτευξη και διατήρηση μιας δυναμικής ισορροπίας μεταξύ της ποιότητας ζωής και της ποιότητας του περιβάλλοντος (Hungerford et al. 1980).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού στο νότιο τμήμα της χερσονήσου της Σιθωνίας του νομού Χαλκιδικής. Για το σκοπό αυτό διερευνήθηκαν τόσο τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών της περιοχής όσο και οι ανάγκες, οι απαιτήσεις και οι προτάσεις τους σχετικά με τα προβλήματα και τις δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Μέθοδοι και υλικά

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας επιλέχθηκε το Δημοτικό Διαμέρισμα (Δ.Δ.) Συκιάς, το οποίο βρίσκεται στο νότιο τμήμα της χερσονήσου της Σιθωνίας του νομού Χαλκιδικής με συνολική έκταση 14.060 ha και η οποία αποτελείται κυρίως από λιβαδικές εκτάσεις συνολικού εμβαδού 11.644 ha (Τα στοιχεία έχουν ληφθεί από το ετήσιο Report του ερευνητικού προγράμματος DRASME).

Το μωσαϊκό του τοπίου αντικατοπτρίζει τον τρόπο ζωής και λειτουργίας των κατοίκων και αποτελεί ένα ιδιαίτερο στοιχείο παράδοσης. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι τα αγροδοσολιβαδικά συστήματα, με συνδιασμούς μουριών ή ελαιοδέντρων με ετήσιες καλλιέργειες ή με βόσκηση. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για την περιοχή αποτελεί η ντόπια φυλή των βοοειδών της Συκιάς Χαλκιδικής που εντάσσεται στην κατηγορία «κατάσταση εξαφάνισης», Προεδρικό Διάταγμα αριθμ. 434 (Φ.Ε.Κ 248/Α'/30.11.95) που θεσπίζει

τα μέτρα για τη διατήρηση και προστασία των αυτόχθονων (ντόπιων) φυλών των αγροτικών ζώων και των οικοσυστημάτων όπου διαβιούν.

Σημαντικά είναι και τα αρχαιολογικά και ιστορικά στοιχεία. Ο αρχαιολογικός χώρος Τορώνης - Πόρτο Κουφό περιλαμβάνει το Κάστρο και την Ακρόπολη της Τορώνης (ΦΕΚ 100/11.02.1999). Ιδιαίτερη αξία έχουν η θέση Τούμπα, όπου εντοπίζεται οικισμός της Νεότερης Νεολιθικής Περιόδου και της Μέσης εποχής του Χαλκού και η θέση Κούκος Συκιάς, όπου έχει εν μέρει αποκαλυφθεί τειχισμένος οικισμός και αρχαίο νεκροταφείο, χρονολογούμενα στην Πρώιμη εποχή του Σιδήρου και τη Ρωμαϊκή περίοδο (ΦΕΚ 1655/25.08.1999).

Όσον αφορά το μέγεθος και τη διαχρονική εξέλιξη πληθυσμού, στην περιοχή έρευνας υπάρχει συγκράτηση του πληθυσμού και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας λόγω της τουριστικής ανάπτυξης. Η απασχόληση εστιάζεται στον τριτογενή τομέα με αιχμή τον τουρισμό (Ελευθερούδης και συν. 1998).

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση των απόψεων, αναγκών και απαιτήσεων των επισκεπτών της περιοχής είναι η χρήση ερωτηματολογίων και η στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν γραπτά ερωτηματολόγια συνέντευξης, τα οποία απαντήθηκαν αποκλειστικά από επισκέπτες της περιοχής με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας. Ο σχεδιασμός των ερωτήσεων έγινε με σκοπό την καλύτερη καταγραφή των απόψεων των επισκεπτών (Αμοργιανώτης και συν. 1995). Η διανομή και συλλογή των ερωτηματολογίων έγινε κατά την τουριστική περίοδο, Μάιο έως Αύγουστο 2001. Το μήνα Αύγουστο μοιράστηκαν τα περισσότερα ερωτηματολόγια καθότι τότε ο τουρισμός παρουσιάζει αιχμή. Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν σε πέντε διαφορετικές περιοχές του Δ.Δ. Συκιάς όπου συγκεντρώνεται η πλειοψηφία των επισκεπτών δηλ. Τορώνη, Συκιά, Πόρτο Κουφό, Τριστενίκα, Άμπελο και Σάρτη.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε προδειγματοληψία, με σκοπό τον υπολογισμό του μεγέθους του δείγματος, το οποίο υπολογίστηκε σύμφωνα με τον τύπο (Αμοργιανιώτης και συν. 1995, Ispikoudis et al. 1998):

$$n = \frac{t^2 p (1-p)}{d^2} \quad \text{ή} \quad n = \frac{Z^2 p (1-p)}{a^2}$$

Όπου:

n = μέγεθος του δείγματος, p = ποσοστό συμπληρωθέντων ερωτηματολογίων

t = τιμή από πίνακες κατανομής = 1,96 για πιθανότητα < 95%

a = μέσο σφάλμα (> 5%) και d = επιθυμητό σφάλμα

Το ποσοστό των συμπληρωθέντων ερωτηματολογίων ήταν 88,7% και επομένως, το μέγεθος του δείγματος ήταν 154 ερωτηματολόγια. Η στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων έγινε σε δύο φάσεις. Στην πρώτη έγινε ανάλυση συχνοτήτων εμφάνισης (analysis of frequencies) των επιμέρους κατηγοριών των απαντήσεων των επισκεπτών και κατά τη δεύτερη διασταύρωση (cross tabs analysis) των απαντήσεων των δύο παραγόντων (ερωτήσεων που παρουσίαζαν ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον. Και στις δύο φάσεις χρησιμοποιήθηκε το ερευνητικό πακέτο SPSS (ver. 10.0.5).

Αποτελέσματα και συζήτηση

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας με χρήση ερωτηματολογίων, οι κύριοι λόγοι επίσκεψης στην περιοχή είναι οι διακοπές (58,10%), η επίσκεψη για κολύμπι (15,64%) και η μονοήμερη εκδρομή (12,29). Η πλειοψηφία των τουριστών (71,63%) επισκέφθηκε την περιοχή έρευνας με Ι.Χ. αυτοκίνητο, και συνοδευόταν από ένα άτομο

(44,12%). Οι περισσότεροι από αυτούς πρόκειται για παντρεμένα ή ανύπαντρα ζευγάρια, ηλικίας 18–30 ετών (36,70%). Ανάμεσα σε δέκα διαφορετικές εθνικότητες, κυριαρχεί ο εγχώριος τουρισμός (58,90%), καθώς υπάρχει αρκετά μεγάλο ποσοστό Ούγγρων (25,30%). Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων έχει ικανοποιητικό αλλά όχι ιδιαίτερα υψηλό μηνιαίο εισόδημα (900 – 1500 €) και το μορφωτικό τους επίπεδο είναι αρκετά υψηλό (42,20% απόφοιτοι Α.Ε.Ι., 17,10% απόφοιτοι Τ.Ε.Ι. και 36,70% απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης), γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη υιοθέτησης υψηλών πρότυπων ποιότητας παροχής υπηρεσιών. Η πλειοψηφία (77,00%) διαμένει στην περιοχή για 6–10 ημέρες σε ενοικιαζόμενα δωμάτια (49,37%) ή οργανωμένες κατασκηνώσεις (22,78%). Το υψηλό ποσοστό των επισκεπτών που διαμένουν σε κατασκήνωση φανερώνει τη γενικότερη τάση για ζωή στη φύση και περιπέτεια. Εξάλλου, σημαντικό μέρος των τουριστών (33,54%) έχει επισκεφθεί τις ορεινές τοποθεσίες της περιοχής.

Όσον αφορά την πυκνότητα των τουριστών, η πλειοψηφία (62,09%) πιστεύει ότι στην περιοχή υπάρχουν αρκετοί τουρίστες, χωρίς όμως αυτό να τους ενοχλεί. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι προς το παρόν υπάρχει καλή κατανομή των τουριστών στο σύνολο της περιοχής και ότι η περιγητική χωρητικότητά της δεν έχει φτάσει στο σημείο κορεσμού ακόμα, όπως φαίνεται και από προκαταρκτικούς υπολογισμούς που έγιναν για την περιοχή.

Σε σύνολο 663 επιλογών, οι κύριες δραστηριότητες που έλαβαν μέρος οι επισκέπτες κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στην περιοχή μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: α) σε δραστηριότητες που αφορούν το συμβατικό τουρισμό οι οποίες με φθίνουσα σειρά είναι: το κολύμπι (74,05%), η ξεκούραση (53,16%), οι εξορμήσεις με αυτοκίνητο (52,53%), η νυχτερινή διασκέδαση (37,34%), η επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους (19,62%), τα θαλάσσια σπορ (16,46%) και β) σε δραστηριότητες που αφορούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που με φθίνουσα σειρά είναι: η γνωριμία της ντόπιας κουζίνας (32,28%), η παρατήρηση της φύσης-τοπίου (30,38%), ο περίπατος (25,95%), η φωτογράφιση τοπίων (24,05%), το υπαίθριο γέυμα (20,89%), το κυνήγι ή ψάρεμα (9,49%), και η παρακολούθηση πουλιών (8,86%).

Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία που προέκυψαν είναι ότι μεγάλο ποσοστό των επισκεπτών (81,99%) θεωρεί ότι δεν υπάρχει σημαντικός βαθμός διαταραχής στο τοπίο, παρόλο ότι η κυρίαρχη χρήση είναι θαμνολίβαδα, που έχουν μικρή οπτική απορροφητική ικανότητα. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί την άποψη της πλειονότητας των επισκεπτών ότι η κύρια αιτία διαταραχής του τοπίου είναι τα κτίρια που είναι παράταιρα στο τοπίο (51,9%), οι πυρκαγιές (48,1%) και το οδικό δίκτυο (27,85%) (σύνολο επιλογών 287). Η πλειοψηφία πιστεύει ότι το τοπίο διατηρεί ακόμα τη φυσικότητά του και η απόλαυση της φύσης είναι ο λόγος που μεγάλο ποσοστό επέλεξε την περιοχή έρευνας για τις θερινές του διακοπές. Παρόλα αυτά υπογραμμίζονται οι κίνδυνοι αλλοίωσης του τοπίου σε μεγαλύτερο βαθμό καθότι ήδη υπάρχουν επισκέπτες που πιστεύουν ότι η διαταραχή είναι σημαντική.

Ως κυριότερο πρόβλημα της περιοχής θεωρούνται τα σκουπίδια (58,86%) και τα παράταιρα προς το τοπίο κτίρια (40,51%) (σύνολο επιλογών 158). Σε παρόμοιες έρευνες οι Αμοργιανιώτης και συν. (1995) και Ispikoudis et al. (1998) αναφέρουν επίσης τα σκουπίδια ως το κυριότερο πρόβλημα, γεγονός που αποτελεί ένδειξη ότι το φαινόμενο αυτό είναι δυστυχώς πανελλήνιο. Επομένως, είναι επιτακτική ανάγκη μία ενιαία πολιτική αντιμετώπισης του προβλήματος σε δύο επίπεδα: Το πρώτο αφορά την αποκομιδή, επεξεργασία, και ανακύκλωση των απορριμμάτων και το δεύτερο την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Σε σύνολο 634 επιλογών, η πλειοψηφία των επισκεπτών προτείνει ως κύρια πρόταση για βελτίωση της περιοχής την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού (39,87%), ενώ ακολουθούν: οι υπηρεσίες (τηλέφωνο, τράπεζες κτλ.) (37,34%), η οργάνωση

παραλιακής ζώνης (36,08%), το τοπίο και το περιβάλλον να διατηρηθεί ως έχει (35,44%), η βελτίωση υπάρχοντος οδικού δικτύου (34,81%), η οργάνωση δικτύου μονοπατιών (34,17%), και η οργάνωση αποκομιδής απορριμμάτων (33,54%). Οι προτάσεις μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: α) σε αυτές που αφορούν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως π.χ. προώθηση του αγροτουρισμού και οικοτουρισμού, περισσότερα μονοπάτια, οργάνωση χώρων αναψυχής κτλ. και β) σε αυτές που αφορούν την ανάπτυξη του συμβατικού τουρισμού, όπως η οργάνωση της παραλιακής ζώνης και η βελτίωση των υπηρεσιών και του οδικού δικτύου κλπ.

Όπως προκύπτει από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων, οι ερωτηθέντες που έχουν επισκεφθεί ορεινές τοποθεσίες της περιοχής προτείνουν ως μέτρα βελτίωσης με σειρά προτεραιότητας: την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τη διατήρηση του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος ως έχει και την οργάνωση δικτύου μονοπατιών. Αντίθετα, όσοι δεν έχουν επισκεφθεί ορεινές τοποθεσίες της περιοχής προτείνουν την καλύτερη οργάνωση της παραλιακής ζώνης, την οργάνωση χώρων αναψυχής και τη βελτίωση των υπηρεσιών, δηλαδή εστιάζουν περισσότερο στην παραλιακή ζώνη και στην πιο άνετη διαμονή τους εκεί.

Η συντριπτική πλειοψηφία (98,65%) δήλωσε πως θα πρότεινε σε κάποιο φίλο να επισκεφθεί την περιοχή της Σιθωνίας, γεγονός που υπογραμμίζει την τουριστική αξία της περιοχής και την τάση ανάπτυξης του τριτογενή τομέα έναντι του πρωτογενή. Όπως προκύπτει από τη διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού, σε αντίθεση με το πανελλήνιο φαινόμενο της αύξησης του μεταναστευτικού ρεύματος προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, στην περιοχή έρευνας δεν παρατηρείται μείωση του πληθυσμού, γεγονός που κυρίως οφείλεται στα οικονομικά κίνητρα που προσφέρει ο τουρισμός.

Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα:

Η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα και η αύξηση του τουρισμού τα τελευταία χρόνια είναι εμφανής. Η σπάνια φυσική ομορφιά της περιοχής με τις πανέμορφες παραλίες και τις καταπράσινες λιβαδικές και δασικές εκτάσεις, σε συνδυασμό με τα αξιόλογα αρχαιολογικά, ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία, υπογραμμίζουν την ανάγκη για ενιαίο και ορθολογικό τουριστικό σχεδιασμό. Η διαχείριση των φυσικών πόρων της περιοχής μπορεί να είναι συμβατή με τον τουρισμό. Για παράδειγμα η κτηνοτροφία που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της και η προστασία της φυλής των βοοειδών της Συκιάς και των ενδιαιτημάτων τους μπορούν να αναπτυχθούν παράλληλα με μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Η προώθηση και ανάδειξη όλων αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών θα αποτελούσε ακόμα ένα στοιχείο τουριστικής έλξης και θα συνέβαλε στην άμβλυση της εποχικότητας του τουρισμού.

Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης μπορεί να πραγματοποιηθεί σε δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά την ανάπτυξη και προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ερμηνείας του τοπίου και του περιβάλλοντος. Απαιτούνται επεμβάσεις, όπως περιηγητικά μονοπάτια, χώροι αναψυχής, σήμανση με σύγχρονη προβολή και ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής. Ο δεύτερος άξονας αφορά το σχεδιασμό και ανάπτυξη του συμβατικού τουρισμού με την οργάνωση της παραλιακής ζώνης, τη βελτίωση των υπηρεσιών και του οδικού δικτύου.

Αναγνώριση βοήθειας

Η έρευνα για την παρούσα εργασία χρηματοδοτήθηκε από το ερευνητικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Desertification risk assessment in silvopastoral Mediterranean ecosystems (DRASME) (contract IC18-CT98-039).

Βιβλιογραφία

- Αμοργιανιώτης, Γ., Α. Αγγελόπουλος, Α. Αλαφογιάννη και Σ. Βελέντζας. 1995. Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας – Έρευνα Δασικής Αναψυχής. Υπουργείο Γεωργίας – Γενική Γραμματεία Δασών & Φ.Π. Αθήνα.
- Ελευθερούδης, Ι., Α. Ζούνης και Μ. Τριγώνη. 1998. Προφίλ Δήμου Τορώνης. Πολύγυρος. FNNPE, 1992: Loving them to Death? The need for Sustainable Tourism in Europe's Nature and National Parks. FNNPE. Grafenau. Germany.
- Gunn, C.A. 1979. Landscape Assessment for Tourism. Proceedings of Our National Landscape, a Conference on Applied Techniques for Analysis and Management of the Visual Resource. Nevada. p. 409 – 414.
- Θεοχαρόπουλος, Δ.Γ., Α.Κ. Καραμέρης και Α.Κ. Παπασταύρου. 1996. Το αγροτουριστικό μάνατζμεντ (Η μέχρι τώρα εμπειρία και οι προοπτικές). Α.Π.Θ. Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος. Αυτοτελής έκδοση του Εργαστηρίου Δασικής πολιτικής. Θεσσαλονίκη, σελ 53.
- Hungerford H.R., R.B. Peyton and R.J. Wilke. 1980. Goals for curriculum Development in Environmental Education. Journal of Environmental Education vol.2, no3, p. 42.
- Ispikoudis, I., P. Alexandridis, I. Papadopoulos, M. Karatassiou, H. Abraham, G.Koïou, M. Papadopoulou, C Konstantinidis. and A. Nastis 1998. The landscapes of Portaikos – Pertouli area, Greece: A research for their social role, p.47-02. In: Landscapes, livestock and livelihoods in European less favoured areas (A. Waterhouse and E. McEwan, eds). Proceedings of the European funded project EQULFA (CT 95 0481),Thessaloniki, 8-11 October 1998. SAC, Agr.
- Λιάκος, Λ.Γ. 1985. Η αναψυχή στα δάση. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Mathieson, A. and G. Wall. 1992. Tourism: Economic, Physical and Social Impacts. Textbook Binding – Addison - Wesley Pub. Co. UK.
- Παπαναστάσης Β. και Νοϊτσάκης Β. 1992. Λιβαδική Οικολογία. Εκδόσεις Γιαχούλη – Γιαπούλη Ο.Ε. Θεσσαλονίκη, σελ. 244.
- Τσίτουρας, Α. 1998. Η εποχικότητα του Τουρισμού στην Ελλάδα και τις Ανταγωνίστριες Χώρες. Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (Research Institute for Tourism). Αθήνα.
- Φ.Ε.Κ. (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως) 30.11.1995. Θέσπιση μέτρων για τη διατήρηση και προστασία των αυτόχθονων (ντόπιων) φυλών των αγροτικών ζώων. Τεύχος δεύτερο, αρ. φύλλου 248. Αθήνα.
- Φ.Ε.Κ. (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως) 11.02.1999. Συμπληρωματική κήρυξη – επανοριοθέτηση αρχαιολογικού χώρου Τορώνης Κουφού Λιμένα Χαλκιδικής. Τεύχος δεύτερο, αρ. φύλλου 100. Αθήνα.
- Φ.Ε.Κ. (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως) 25.08.1999. Κήρυξη αρχαιολογικών χώρων στις θέσεις Τούμπα και Κούκος Συκέας στο Δήμο Τορώνης Χαλκιδικής. Τεύχος δεύτερο, αρ. φύλλου 1655. Αθήνα.
- Whinney, C. 1996. Good Intentions in a Competitive Market: Training for People and Tourism in Fragile Environments. People and Tourism in Fragile Environments. Edited by Price M.F. England. p. 221 – 229.

Perspectives for the development of tourism and recreation in range landscapes

A. Skarlatou¹ and I. Ispikoudis²

¹ Forest Service Region of Ionian Islands, 49 100, Corfu, Greece

² Laboratory of Rangeland Science Ecology, Aristotle University, 541 24 Thessaloniki, Greece

Summary

In the recent years, to the various number of different management practices and services of range landscapes (such as grazing and pasturage - water, animal and apiarian production), an escalating tendency of demand for recreation and specially for Alternative Forms of Tourism (ecotourism – agrotourism) can be added. The main purpose of the present study is to survey the demand aspects concerning the potential development of Alternative Forms of Tourism in the area of Sykia, Chalkidiki, a place mainly covered by shrublands and natural grasslands so as the characteristic aspects of landscape and tradition should be protected. In order to analyze the demand for tourism and recreation, an attempt to investigate the characteristics of the tourists, their preferences, demands and suggestions took place by using questionnaires. The outcome of the present survey underlines the necessity of a sustainable designing and planning so as the resource management and visual improvement will be realized in two main directions: a) promotion of the Alternative Forms of Tourism and b) improvement of Services and organization of the Coastal Zone.

Key words: Alternative tourism, ecotourism, agrotourism, Chalkidiki.